

УДК 351.858

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-266-1-193-197

НІКОЛІНА І. І.,
БОНДАР М. В.Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

КУРДИШ Л. Ф.

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто поняття рейтингового управління соціальним розвитком та рейтингової оцінки. Зазначено, що оцінювання соціального розвитку регіонів забезпечить ідентифікацію соціальних проблем та, відповідно, слугуватиме інформаційною базою для своєчасного коригування політики. На основі моделі рейтингової оцінки регіонального соціального розвитку проведено апробацію за матеріалами функціонування Вінницької області; здійснено графічний аналіз та опис результатів розрахунку; підбиті підсумки та визначені напрямки впровадження проведених досліджень.

Ключові слова: публічне управління, соціальний розвиток регіону, рейтингова оцінка, математична модель, рейтингова шкала.

NIKOLINA I.,
BONDAR M.Vinnitsia Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics

KURDUSH L.

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsia

RATING ASSESSMENT OF SOCIAL DEVELOPMENT OF VINNYTSIA REGION

The assessment of social development can be obtained due to a hierarchically constructed system of development indicators that characterize its components on the basis of objective system knowledge of composition, mechanisms of functioning of the region's development in accordance with their place and role in social development. It is been noted that assessing the social development of the regions will ensure the identification of social problems and, accordingly, will serve as an information base for timely policy correction. Due to the complexity of simultaneous control of a large number of various indicators in the process of analysing the development of social systems, methods of integrated assessment which can be used to calculate rating as a generalized assessment of regional development have become widely used. The concept of rating administration of social development is considered and rating assessment. The valuation model is not a constant value: the dynamics of the structure of society determines the change in management objectives. Democratization of society, political reform, market transformations and the processes of European integration, significantly change our understanding of the goals, criteria and mechanisms for the functioning of the social sphere, and accordingly, an updated social policy should also be formed. The developed model for rating assessment of social development of Vinnitsia region has been applied for a certain period; a graphical analysis and a description of the calculation results are made; the results are summed up. Distribution of regions using rating points in the scores will allow us to identify 5 clusters in which the social situation has close and similar indicators: A is optimistic [1; 0.6]; B - dynamic [0.5; 0.6]; C - average [0.4; 0.5]; D - stagnant [0.3; 0.4]; E - as a crisis [0; 0.3]. It is proved that the use of the method of rating assessment of social development ensures both: the validity of comparisons of the management effectiveness of regional social development in individual regions of the country and the dynamics over a certain period for a particular region; and it allows to carry out methodologically correct comparisons both for the integral index and for its components - indices of certain aspects of development; helps identify the most powerful and problematic regions.

Keywords: public administration, social development of region, rating assessment, mathematical model, rating scale.

Постановка проблеми. З метою прийняття ефективних управлінських рішень щодо розробки та впровадження необхідних механізмів реалізації стратегії соціального розвитку регіону, виняткове значення мають оцінки відповідності всієї сукупності умов, факторів, механізмів і тенденцій функціонування регіону певним принципам і пріоритетам. Зазначені оцінки можна отримати за допомогою ієрархічно побудованої системи індикаторів розвитку, які характеризують його складові на основі об'єктивних системних знань про склад, механізми функціонування розвитку регіону відповідно до їх місця та ролі в суспільному розвитку.

У зв'язку зі складністю одночасного контролю великої кількості різноманітних показників у процесі аналізу розвитку соціальних систем, значного поширення набули методи комплексної оцінки, на підставі яких може обчислюватися рейтинг як узагальнена оцінка регіонального розвитку [1–6].

На даний час уже розроблено й застосовуються низка методик щодо рейтингової оцінки діяльності окремих фінансово-економічних, освітніх, господарських установ. Водночас рейтингове управління, незважаючи на активне використання різного роду інтегральних оцінок, у регіональному публічному управлінні та аналізі практично не розвивається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань рейтингового управління загалом та соціального розвитку, зокрема, присвячено наукові роботи таких вчених, як Благун І., Дмитришин Л., Богатов О., Лисенко Ю., Петренко В., Скобелев В., Боднарук І., Бугай С., Кулик А., Ніколіна І. та інших.

Вони приділяли увагу питанням визначення дефініції, характеристики її складових, особливостей застосування спеціальних технологій розробки і прийняття управлінських рішень органами публічної влади [1–6].

Проте, до цього часу використання рейтингу не привело до суттєвої трансформації процедур прийняття рішень користувачами рейтингової оцінки, що пов'язано з відірваністю існуючих методик рейтингового оцінювання від реальної схеми прийняття рішень управлінцями.

Метою статті є розробка моделі рейтингової оцінки регіонального соціального розвитку, застосування якої забезпечить обґрунтованість порівнянь динаміки ефективності публічного управління регіональним соціальним розвитком впродовж досліджуваного періоду; апробація розроблених теоретико-методологічних матеріалів на основі сформованої інформаційної бази показників соціального розвитку Вінницької області та розробленого авторського програмного забезпечення для автоматизації обрахунків.

Матеріал і методи. В дослідженні були використані наступні методи: статистичний, графічний, математичне моделювання, наукова абстракція.

Результати дослідження. Як показує дослідження джерел [1–8], сутність рейтингу як узагальненої оцінки полягає в оцінюванні позиції проаналізованого об'єкта на обраній шкалі; водночас місце регіону на градуєваній шкалі слугує вихідною базою не лише для аналізу адекватності руху окремо регіону, а й для здійснення порівнянь досягнутих рівнів усіх регіонів.

Рейтинговий підхід до управління соціальним розвитком регіону передбачає розробку, моделювання, прийняття і коригування управлінських рішень органами публічної влади на основі всебічного та глибокого опрацювання інформації, що передбачає використання розгалуженої системи соціальних показників, які в комплексі відбивають об'єктивні соціально-економічні процеси і суб'єктивне самопочуття населення [7]. За змістом і методикою розрахунку рейтингова оцінка соціального розвитку як складова рейтингового управління, повинні відповідати міжнародним стандартам, враховувати специфіку України в межах чинного правового поля та проводитись на регулярній основі.

Необхідність використання рейтингового управління соціальним розвитком регіону об'єктивно випливає із складності, багаторівневості та різноякісності складу даної соціально-економічної системи.

Отже, під рейтинговим управлінням соціальним розвитком регіону необхідно розуміти технологію розробки і прийняття управлінських рішень у соціальній сфері, що ґрунтується на економіко-математичному моделюванні та інформаційно-аналітичних технологіях отримання та інтерпретації рейтингової оцінки відповідно до мети та завдань управління [7]. Суттєвою характеристикою процесу рейтингового управління є те, що рейтингова оцінка одночасно виступає і як інструмент, і як ціль управління.

Метою рейтингового управління соціальним розвитком регіону є виявлення, попередження та нейтралізація різного роду соціальних регіональних диспропорцій, проблемних ситуацій, критичних явищ і процесів; забезпечення ефективного формування та використання регіонального потенціалу з метою стабільного, збалансованого та пропорційного соціального розвитку регіонів.

Рейтингова оцінка в рейтинговому управлінні соціальним розвитком регіону є необхідним елементом виконання всіх функцій публічного управління. Вона може використовуватися на всіх етапах управлінського циклу для реалізації різних її стадій, так як є одночасно інструментом і ціллю управління. За змістом вона є інформаційно-аналітичною та інтегрує функції діагностики, пошуку оптимальних шляхів розвитку системи, а також контролю за її якісним станом і ефективністю управління. В такому вигляді рейтингову оцінку соціального розвитку регіону необхідно розглядати як інтегральний показник, що узагальнює, інтегрує та компактно представляє інформацію, що міститься в сукупності первинних показників, надаючи більш якісної визначеності процесу системної інтегральної оцінки регіональної соціальної ситуації.

Прийняття адекватних ефективних управлінських рішень органами публічної влади щодо формування та реалізації регіональної соціальної політики повинно базуватись на рейтинговій оцінці соціального розвитку регіонів, яка кількісно та якісно характеризує його складові на основі об'єктивних системних знань про склад, структуру, фактори, механізми функціонування, розвитку регіону відповідно до їх місця та ролі в суспільному розвитку.

Необхідною умовою достовірності результатів діагностичних висновків має бути надійність показників, які деталізують результати управління в сфері соціальної політики.

Системний аналіз проблеми відбору показників діагностики дозволив синтезувати їх ієрархічну структуру, в якій кожний показник має самостійне значення і водночас є складовою узагальнюючого індексу демографічного розвитку чи матеріального добробуту, рівня освіти чи розвитку ринку праці [8].

Структурну схему обрахунку рейтингової оцінки соціального розвитку регіону наведено в табл. 1.

Результат розрахунку кожної підмоделі передбачає визначення питомих ваг значущості. Ці ваги становлять для матеріального добробуту, демографічного розвитку, рівня освіти, ринку праці відповідно 0,4; 0,3; 0,2; 0,1; вони визначені на основі узагальнення [9, 10] та результатів експертного оцінювання [7].

Значення I_i має інтервал варіації – (0;1). Найкраще значення оцінки в той період, коли індекс I_i приймає

значення, близьке до «1» і найгірший – в якому близьке до «0». Запропонована модель є відкритою для внесення логічних змін та доповнень.

Таблиця 1

Структурна схема обрахунку рейтингової оцінки соціального розвитку регіону

Критерії (фактори), показники		Формула
Демографічний розвиток	Індекс демографічного розвитку D :	$D = \frac{1}{4} \sum_{i=1}^n X_i$
	- середня очікувана тривалість життя при народженні без диференціації за статтю (років);	$X_i = \frac{x_i - x_{i\min}}{x_{i\max} - x_{i\min}}$
	- коефіцієнт смертності немовлят, тобто дітей у віці до 1 року (%); - сальдо міграції (тис. чол.); - коефіцієнт інтенсивності сальдо міграції (%)	$X_i = \frac{x_{i\max} - x_i}{x_{i\max} - x_{i\min}}$
Матеріальний добробут	Індекс матеріального добробуту M :	$M = \frac{1}{4} \sum_{i=1}^n X_i$
	- середньомісячна заробітна плата (грн); - середньомісячний розмір пенсії (грн)	$X_i = \frac{x_i - x_{i\min}}{x_{i\max} - x_{i\min}}$
	- децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення (разів); - чисельність населення із середньодушовими загальними доходами в місяць нижчими прожиткового мінімуму	$X_i = \frac{x_{i\max} - x_i}{x_{i\max} - x_{i\min}}$
Рівень освіти	Індекс рівня освіти O :	$O = \frac{1}{4} \sum_{i=1}^n X_i$
	- охоплення дітей дошкільними закладами (%); - охоплення дітей та підлітків базовою середньою освітою (%); - чисельність студентів ЗВО 1-2 рівня акредитації в розрахунку на 1000 осіб відповідного віку (%); - чисельність студентів ЗВО 3-4 рівня акредитації в розрахунку на 1-000 осіб відповідного віку (%)	$X_i = \frac{x_i - x_{i\min}}{x_{i\max} - x_{i\min}}$
Розвиток ринку праці	Індекс розвитку ринку праці R :	$R = \frac{1}{5} \sum_{i=1}^n X_i$
	- рівень економічної активності міського населення (%); - рівень зайнятості міського населення (%); - співвідношення середньомісячної заробітної плати із законодавчо встановленим прожитковим мінімумом для працездатних осіб (%)	$X_i = \frac{x_i - x_{i\min}}{x_{i\max} - x_{i\min}}$
	- рівень безробіття міського населення за методологією Міжнародної організації праці (МОП) (%); - співвідношення рівнів зареєстрованого безробіття та визначеного за методологією МОП (коефіцієнт)	$X_i = \frac{x_{i\max} - x_i}{x_{i\max} - x_{i\min}}$
Рейтингова оцінка соціального розвитку регіону		$I = 0,4 \cdot D + 0,3 \cdot M + 0,2 \cdot O + 0,1R$

Розподіл груп регіонів на кластери з використанням рейтингових значень за бальною системою дозволив нам виділити 5 кластерів, у яких соціальна ситуація має близькі та подібні показники [8, с. 32]: А – оптимістичний [1; 0,6]; В – динамічний [0,5; 0,6]; С – середній [0,4; 0,5]; D – стагнаційний [0,3; 0,4); Е – кризовий [0; 0,3].

У кожному конкретному випадку залежно від суб'єктів публічного управління, для яких визначається рейтингова оцінка соціального розвитку, та цілей управління із універсальної системи виділяється вхідна система показників, яка найбільш повно і актуально характеризує стан соціально-економічної системи з точки зору його наступної оцінки. Вхідна система показників піддається критичній оцінці – визначається її повнота, якість та достовірність відповідно до мети дослідження, мінімізації неточностей.

Рейтингову оцінку соціального розвитку Вінницької області за структурною схемою (табл. 1) здійснено впродовж 2007–2016 рр. за даними Державної служби статистики України.

Отриману модель перевірили на адекватність. У нашому випадку, ці значення менші гранично допустимих ($F = 0,63$; $t = 0,68$), а отже, модель є адекватною, тому її можна використовувати для досліджень.

Для автоматизованої реалізації розробленої моделі рейтингової оцінки соціального розвитку регіону розроблено програмний додаток засобами об'єктно-орієнтованої мови програмування C#. Спочатку потрібно ввести досліджувані роки (періоди), загальну кількість фактичних чи модельованих показників-стимуляторів і (або) показників-дестимуляторів тощо (рис. 1).

Програмний продукт автоматично виведе результати обрахунку.

Результати рейтингового оцінювання регіонального соціального розвитку Вінницької області впродовж 2007–2016 рр. репрезентують негативну тенденцію щодо його складових (матеріального добробуту M , демографічного розвитку D , рівня освіти O , розвитку ринку праці R).

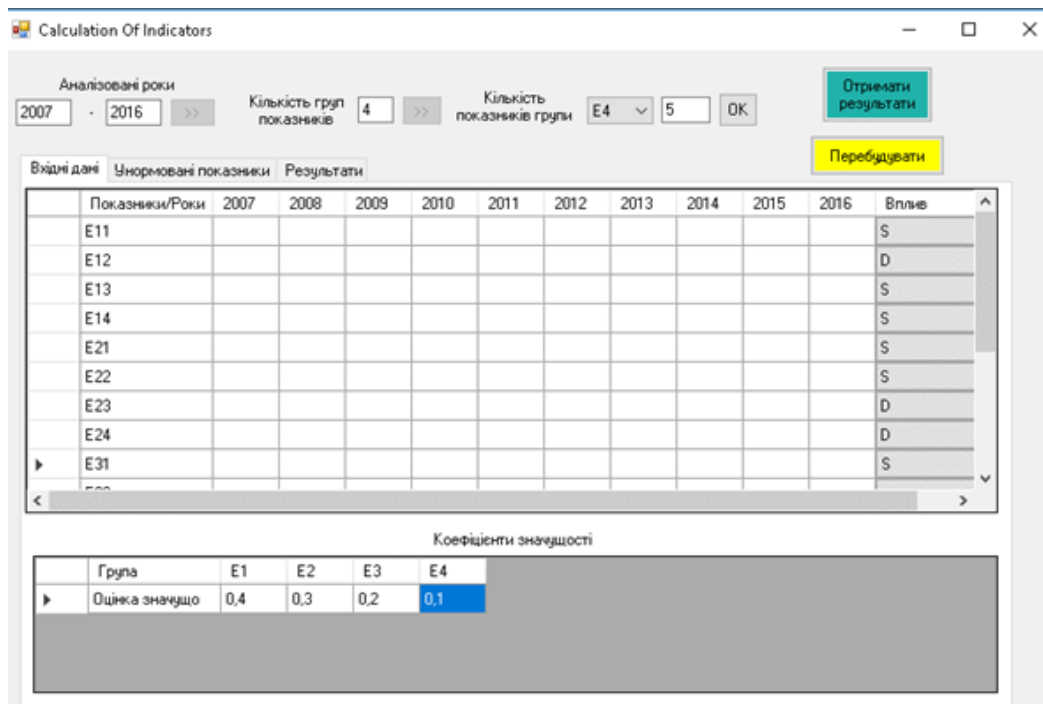

Рис. 1. Вікно програми для автоматизованого обрахунку

Значення узагальнюючих індексів для Вінницької області протягом 2007–2016 рр. наведено в табл. 2.

Із табл. 2 видно, що найкраща ситуація в Вінницькій області із матеріальним добробутом, оскільки *M* характеризується значеннями в інтервалі $[0,35; 0,5]$.

Таблиця 2

Значення узагальнюючих індексів для Вінницької області впродовж 2007–2016 рр.

Роки Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>D</i>	0,329	0,341	0,410	0,317	0,322	0,225	0,323	0,382	0,393	0,297
<i>M</i>	0,390	0,359	0,390	0,497	0,401	0,444	0,398	0,378	0,407	0,415
<i>O</i>	0,347	0,339	0,317	0,316	0,317	0,333	0,476	0,344	0,358	0,359
<i>R</i>	0,381	0,407	0,343	0,290	0,309	0,320	0,314	0,304	0,388	0,355

Також сприятлива ситуація в галузі освіти. Індекс розвитку ринку праці має стабільні значення, а індекс демографічного розвитку має найнижче значення (0,225) в 2012 році.

Із рис. 2 видно, що найвище значення інтегрального індексу в 2015 році (0,387), а найнижче – в 2012 році (0,330).

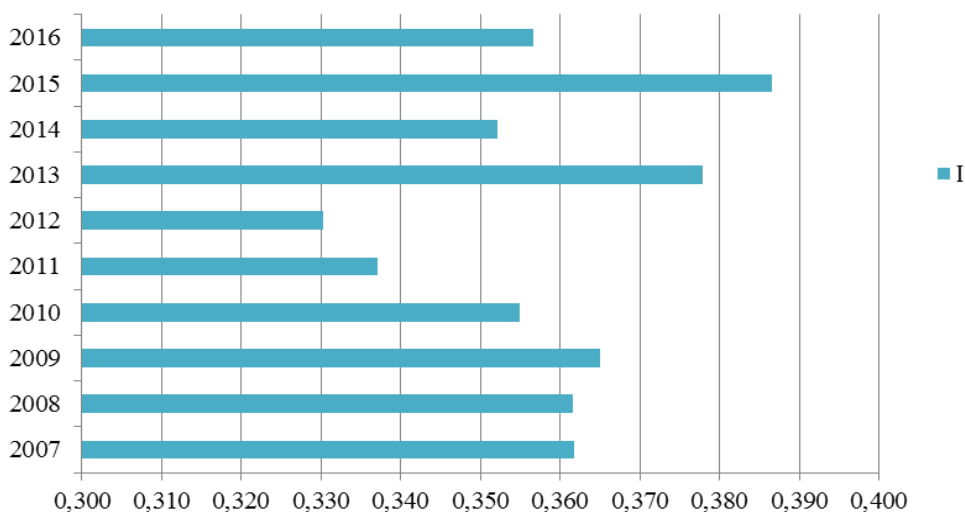

Рис. 2. Інтегральний індекс соціального розвитку Вінницької області

Запропонований метод дозволяє виконувати методологічно коректні зіставлення як за інтегральним індексом, так і за його складовими – індексами окремих аспектів розвитку. Рейтингова оцінка сприятиме визначенню найбільш сильних й проблемних регіонів України. На нашу думку, використання моделі оцінювання рейтингового управління регіональним соціальним розвитком забезпечує як обґрунтованість порівнянь ефективності управління регіональним соціальним розвитком окремих регіонів країни, так і динаміку протягом певного періоду для окремого регіону.

Кінцевим результатом застосування методики має бути розробка та контроль виконання цільових програм та конкретних адресних заходів, спрямованих на подолання негативних явищ та забезпечення подальшого розвитку людського потенціалу в окремих регіонах.

Висновки. Таким чином, у результаті проведених досліджень обґрунтовано можливість розгляду рейтингового управління соціальним розвитком регіону як технології розробки і прийняття управлінських рішень, що базується на математичному моделюванні та новітніх інформаційних технологіях отримання та інтерпретації рейтингової оцінки. Подальше впровадження рейтингового оцінювання сприятиме підвищенню надійності процесу розробки і прийняття управлінських рішень у регіональному публічному управлінні, забезпечуючи можливість оцінки різних стратегій розвитку соціально-економічної системи.

Література

1. Благун І. С. Моделювання соціально-економічного розвитку регіону в ринкових умовах. Макроекономічна політика в Україні: проблеми науки та практики : монографія / І. С. Благун, Л. І. Дмитришин. – Харків : ВД «НЖЕК», 2007. – С. 255–273.
2. Рейтинговое управление экономическими системами / [О. И. Богатов, Ю. Г. Лысенко, В. Л. Петренко, В. Г. Скобелев]. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 108 с.
3. Боднарук І. Л. Організація системи рейтингового управління соціально-економічним розвитком регіону / І. Л. Боднарук // Економічні науки. Серія: Облік і фінанси : зб. наук. праць. – Луцьк : Луцький НТУ, 2014. – Випуск 11 (41). – Ч. 3. – С. 5–17.
4. Бугай С. М. Рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку регіонів як інструмент впровадження державної регіональної політики / С. М. Бугай // Зб. наук. праць ОРІДУ. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. – Вип. 5. – С. 91–102.
5. Кулик А. В. Основи рейтингового управління регіональними системами / А. В. Кулик // Економіка та держава. – 2008. – № 5. – С. 24–28.
6. Ніколіна І. І. Теоретичні основи рейтингового управління соціальним розвитком регіону / І. І. Ніколіна // Університетські наукові записки. – Хмельницький. – 2013. – № 2. – С. 267–272.
7. Ніколіна І. І. Управління соціальною сферою регіону / І. І. Ніколіна : монографія. – Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2015. – 208 с.
8. Ніколіна І. І. Оцінювання ефективності управління регіональним соціальним розвитком / І. І. Ніколіна, М. В. Бондар // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2018. – № 6 (34). – С. 28–38.
9. Лібанова Е. М. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз : [моногр.] / ред. Е. М. Лібанова ; НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж. – К., 2007. – 327 с.
10. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан / [Е. М. Лібанова, Н. С. Власенко, О. С. Власюк та ін.] / Рада з вивчення продуктивних сил України НАН України ; ПРООН. – К. : СПД Савчина, 2002. – 123 с.

References

1. Blahun I. S. Modeliuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu v rynkovykh umovakh. Makroekonomichna polityka v Ukraini: problemy nauky ta praktyky : monohrafiia / I. S. Blahun, L. I. Dmytryshyn. – Kharkiv : VD «NzhEK», 2007. – S. 255–273.
2. Rejtingovoe upravlenie jekonomicheskimi sistemami / [O. I. Bogatov, Ju. G. Lysenko, V. L. Petrenko, V. G. Skobelev]. – Doneck : Jugo-Vostok, 1999. – 108 s.
3. Bodnaruk I. L. Orhanizatsiia systemy reitynhovoho upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom rehionu / I. L. Bodnaruk // Ekonomichni nauky. Seriia: Oblik i finansy : zb. nauk. prats. – Lutsk : Lutskiy NTU, 2014. – Vypusk 11 (41). – Ch. 3. – S. 5–17.
4. Buhai S. M. Reitynhova otsinka sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv yak instrument vprovadzhenia derzhavnoi rehionalnoi polityky / S. M. Buhai // Zb. nauk. prats ORIDU. – Odesa : ORIDU NADU, 2013. – Vyp. 5. – S. 91–102.
5. Kulyk A. V. Osnovy reitynhovoho upravlinnia rehionalnymy systemamy / A. V. Kulyk // Ekonomika ta derzhava. – 2008. – № 5. – S. 24–28.
6. Nikolina I. I. Teoretychni osnovy reitynhovoho upravlinnia sotsialnym rozvytkom rehionu / I. I. Nikolina // Universtyetski naukovy zapysky. – Khmelnytskyi. – 2013. – № 2. – S. 267–272.
7. Nikolina I. I. Upravlinnia sotsialnoiu sferoiu rehionu / I. I. Nikolina : monohrafiia. – Vinnytsia : VTEI KNTEU, 2015. – 208 s.
8. Nikolina I. I. Otsiniuvannia efektyvnosti upravlinnia rehionalnym sotsialnym rozvytkom / I. I. Nikolina, M. V. Bondar // Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky. – 2018. – № 6 (34). – S. 28–38.
9. Libanova E. M. Liudskiy rozvytok rehioniv Ukrainy: analiz ta prohnoz : [monohr.] / red. E. M. Libanova ; NAN Ukrainy. In-t demohrafiu ta sots. doslidzh. – K., 2007. – 327 s.
10. Liudskiy rozvytok rehioniv Ukrainy: metodyka otsinky ta suchasnyi stan / [E. M. Libanova, N. S. Vlasenko, O. S. Vlasjuk ta in.] / Rada z vyvchennia produktyvnykh syl Ukrainy NAN Ukrainy ; PROON. – K. : SPD Savchyna, 2002. – 123 s.

Рецензія/Peer review : 14.12.2018

Надрукована/Printed : 06.02.2019

Рецензент: д. е. н., проф. Бондаренко В. М.